

Sander Angelsø:

Anvendelsen af et sociologisk rolle - begreb ved studiet af politisk socialisering

I denne artikel skal yderst tentativt søges belyst hvorledes et sociologisk begreb - social rolle - med fordel kan anvendes ved studiet af politisk socialisering. Først nogle bemærkninger om hvorfor dette gøres.

En gennemgang af området politisk socialisering vil afsløre, at svælget mellem mikro- og makroniveauet volder temmelig store problemer. På den ene side er det klart, at legitimeringen af, at politologer beskæftiger sig med politisk socialisering på individniveau, bygger på, at politisk socialisering har makropolitisk konsekvenser. På den anden side befinder man sig i en nok så paradoksal situation. Man har nogle approaches, som i det mindste forsøger at sætte individets politiske socialisering i relation til f.eks. det politiske systems persistens, men således at forskningen i praksis ikke har beskæftiget sig med sådanne problemer i nævneværdigt omfang. Omvendt har man i overvejende grad beskæftiget sig med den politiske socialisering på mikroniveauet, men således at man ikke har anvendt egentlige approaches til den politiske socialiseringsproces.

Risikoen for den fremtidige forsknings retning inden for området er, at den vil forløbe parallelt i to adskilte grøfter - at én gruppe vil overveje den politiske socialiserings makrokonsekvenser, og at en anden gruppe vil foretage studier af individets politiske socialisering. En sådan udvikling vil være yderst uheldig, idet det væsentlige netop må være at skabe en forbindelse mellem de to grøfter. Dette indebærer at processtudierne må tages i betragtning ved overvejelser og studier af politisk socialiserings makrokonsekvenser, og omvendt må processtudierne være styret ud fra en politologisk interesse.

Et første væsentligt skridt i en sådan retning må være at anlægge en approach, der både åbner mulighed for politologiske overvejelser samt procesbetragtninger. I denne forbindelse mener jeg at en rolleapproach hensigtsmæssigt kan anvendes.

På dette punkt er det imidlertid vigtigt at fremhæve, at en politologisk approach må anlægges med et lavere ambitionsniveau, end det hidtil har været tilfældet. Pointet er, at man i det mindste på

kortere sigt må skrue sine forventninger ned m.h.t. politisk socialiserings forklaringskraft i relation til f.eks. det politiske systems persistens - fordi man er begyndt at udforske politisk socialisering, har man ikke med et slag løst en lang række politologiske problemer, der har været behandlet i årevis.

Der kan skitseres to mulige angrebsmåder - "puslespilsmetoden" og "flertrinsmetoden". Puslespilmetoden dækker over, at politisk socialisering søges sat i relation til mere begrænsede problemområder end det politiske system - f.eks. i relation til elitedannelse, partisystemet o.s.v. Fordi man begynder med "mere begrænsede" problemstillinger, betyder dette ikke nødvendigvis, at problemstillingen bliver mindre politologisk relevant. Essensen i puslespilmetoden er således, at man ved at interessere sig for mere partielle problemstillinger efterhånden får en mængde brikker, der så gradvist kan sættes sammen til et helhedsbillede. Flertrinsmetoden derimod repræsenterer et forsøg på, at sætte politisk socialisering i relation til begreber, som kan anvendes ved en brobygning over mikro-makrogabet, som herved gradvist mindskes.

Ud fra ovenstående overvejelser er det klart, at flertrinsmetoden må foretrækkes, idet der herved åbnes mulighed for at anvende en approach, som både tager sigte på politologiske overvejelser samt procesbetragtninger. Med udgangspunkt i det lavere politologiske ambitionsniveau kan peges på rollebegrebet som et sådant brobygningsbegreb. Hvorvidt en sådan rolle-approach er anvendelig ved studiet af politisk socialisering kræver en vurdering på to punkter - dels dens anvendelighed i relation til politologiske overvejelser på et lavere ambitionsniveau - dels anvendeligheden ved procesbetragtninger.

Imidlertid skal først begrundes, hvorfor rolleperspektivet trækkes frem i denne forbindelse. Det helt afgørende ved rolleperspektivet og rollebegrebet er, at dette perspektiv og dette begreb netop repræsenterer en brobygningstankegang og et brobygningsbegreb. Rollebegrebet kan ses som et forsøg på at skabe en forbindelse mellem individet og systemet. "Associated with every position in society is a set of expectations or role, shared by members of a particular group. Conformity to these role expectations, as they persist or change from situation to situation, determines human behavior. Thus the concept role serves as a bridge between the person and society. Role is related to the individual to the extent that he in-

ternalizes appropriate attitude and behavior, and it is related to society in that particular group expectations exist - however ambiguously. Sets of reciprocal expectations exists regulating the behavior of individuals toward each other depending on their positions in the system".¹⁾

Individets adfærd ses som rolleadfærd - d.v.s. som adfærd i en bestemt position, hvortil der retter sig visse forventninger til adfærden. Rolleadfærden i sådanne positioner er bestemt af sociale normer, krav og regler; af andres adfærd i deres respektive positioner; af dem som observerer og reagerer på rolleadfærden; og af individets evner og personlighed. Denne vægt på de sociale omgivers kontrollerende betydning - fortidige som nutidige - repræsenterer en doktrin om en begrænset social determinisme. Dette perspektiv benægter ikke individuelle forskelle, men fokuserer på sociale determinanter, som kan have skabt sådanne forskelle og hvilke omstændigheder, hvorunder sådanne sociale determinanter vil være betydningsfulde.²⁾

Ganske vist har denne tankegang særligt været anvendt på ikke-politisk adfærd, men kan uden videre også anvendes ved politisk adfærd, således at politisk adfærd opfattes som individets adfærd i bestemte politiske roller eller i politiske aspekter af primært ikke-politiske roller. Ligeledes kan politiske orienteringer ses som opfattelser, der knytter sig til politiske roller eller politiske aspekter af primært ikke politiske roller. Hermed ikke sagt, at alle former for politisk adfærd hensigtsmæssigt kan opfattes som rolleadfærd - der ligger kun heri, at en meget væsentlig del af politisk adfærd ved studiet af politisk socialisering med fordel kan betragtes ud fra dette perspektiv.

Rolleperspektivets politologiske relevans

Kan rolle-approachen ud fra en politologisk synsvinkel anvendes med fordel i forbindelse med studiet af politisk socialisering? I denne forbindelse skal der gøres opmærksom på at rolleperspektivet ikke i forbindelse med studiet af politisk socialisering er noget "nyt" - således anbefaler forfattere som Langton,³⁾ Merel-

1) K. Langton: "Political Socialization", New York 1969, pp. 14-15.

2) B.J. Biddle & E.H. Thomas (eds.): "Role Theory: Concepts and Research", New York 1966, s. 4.

3) Langton, 1969, op.cit.

man¹⁾ og Ziegenhagen²⁾ at et rolleperspektiv anlægges. Hertil kommer nogle få studier, som direkte ser på socialiseringen til politiske roller eller politiske aspekter af andre roller, og som må siges at have bekræftet rolleperspektivets anvendelighed. Dette gælder således Prewitt et.al.³⁾ som har studeret den politiske socialisering af lovgivere og ligeledes Jennings & Zieglers⁴⁾ studie af politisk ekspressivisme i relation til lærerrollen.

Men udover disse få direkte eksempler på anvendelsen af en rolleapproach indgår en rollebetragtning på mange måder i anden politisk socialiseringslitteratur. F.eks. har Greenstein grupperet indholdet i den politiske socialisering, som har været studeret, omkring nogle få roller:⁵⁾

- a) indlæring i relation til en "borgerrolle"
- b) indlæring i relation til en "undersåttrolle"
- c) indlæring i forbindelse med rekruttering til og udførelse af specialiserede politiske roller.

Forsåvidt kan det undre, at rollebegrebet ikke har været anvendt i langt højere grad, end tilfældet er. Dette begrundet i, at det politiske system både i Eastons og Almonds opfattelse kan opfattes som strukturer af roller. Det afgørende i denne forbindelse er imidlertid at i stedet for at studere den politiske socialisering i relation til denne helhedsstruktur af roller, kan man med et lavere ambitionsniveau som begrundelse studere politisk socialisering i relation til enkelte af disse roller hver for sig for så senere at samle dette i et større billede.

En tendens til en sådan udvikling kan imidlertid også identificeres hos forskellige forfattere. Således taler Easton & Dennis⁶⁾

-
- 1) R.M. Merelman: "Political Socialization and Educational Climates: A Study of Two School Districts", New York 1971, p. 97.
 - 2) E.A. Ziegenhagen: "Political Socialization and Role Conflict: Some Theoretical Implications", i R.S. Sigel: "Learning About Politics: A Reader in Political Socialization", New York 1970, pp. 472-473.
 - 3) K. Prewitt et al.: "Political Socialization and Political Roles", Public Opinion Quarterly, 1966, pp. 569-582.
 - 4) M.K. Jennings & H. Ziegler: "Political Expressivism Among High School Teachers", i R.S. Sigel 1970, op.cit., pp. 434-453.
 - 5) F.I. Greenstein: "Political Socialization", i The Encyclopedia of The Social Sciences, 1968, p. 552, bind 14.
 - 6) Easton & Dennis: "Children in the Political System: Origins of Political Legitimacy", New York 1969, pp. 385-393.

direkte om, at man kan opfatte barnets tidlige politiske socialisering - d.v.s. udviklingen af diffus støtte til autoritetsstrukturen - som socialiseringen til en bestemt rolle - nemlig rollen som medlem af et politisk system (Membership role). På ganske tilsvarende måde taler Hess & Torney om en borgerrolle (citizen role).¹⁾

Disse få illustrationer skulle være tilstrækkelige til at vise, at anvendelsen af et rollebegreb ligger lige for, samt at anvendelse heraf ikke volder større vanskeligheder. Tværtimod må man ud fra et synspunkt om et lavere ambitionsniveau betegne rolleperspektivet som overordentligt anvendeligt.

En ting er imidlertid at pege på rollebegrebets anvendelighed, men en anden ting er derimod at afgrænse, hvilke politiske roller man i det hele taget skal studere socialiseringen til. På dette punkt yder rolleperspektivet ingen hjælp - og man er her tvunget til at ty til de ambitiøse tankegange såsom f.eks. system-maintenance eller system-persistens approachene. Her støder man dog på den kritik, der kun rejses mod disse approaches for at repræsentere en for snæver afgrænsning af området politisk socialisering - en afgrænsning der selvfølgelig også vil indsnævre, hvilke politiske roller man finder væsentlige - eller rettere hvilke roller man vil kalde politiske. Hvis de relevante roller skal afgrænses efter en af de to systemapproaches, medfører dette, at de mest relevante roller vil være de, som knytter sig til forskellige politiske institutioner, hvilket giver en for snæver afgrænsning. Man kan her pege på, at en fordelingssynsvinkel med eliteteoretiske tankegange på mange måder ville være at foretrække frem for de to systemapproaches.

En anden politologisk approach er ikke nødvendig på den måde, at antallet af relevante politiske roller er for lille - men derimod er problemet, at man ud fra en anden synsvinkel må synes at andre roller er mere relevante end de der normalt medtages. Dette gælder typisk roller som normalt placeres i det økonomiske system, f.eks. rollen lønmodtager/arbejdsgiver; rollen som fagforeningsmedlem; rollen som tillidsmand; rollen som forbruger o.s.v. - roller som i dagligdags opfattelse alle anses for at være af væsentlig betydning for individets politiske adfærd og orienteringer. Fordelen ved rollebegrebet i denne forbindelse er, at det bliver lettere at indføre sådanne roller umiddelbart som de findes væsentlige, uden

1) R.D. Hess & J.V. Torney: "The Development of Political Attitudes in Children", Chicago 1967, pp. 17-19.

at udarbejde en meget ambitiøs approach i detaljer. Generelt kan fordelene formuleres som, at det bliver lettere at give "politisk" en bredere - og dermed - bedre betydning.

Ud fra en eliteteoretisk indfaldsvinkel frembyder rolleperspektivet også væsentlige fordele. Således har forskningen især koncentreret sig om socialiseringsindhold, der knytter sig til en borger- og undersåtrolle, men dette må ud fra eliteteoretisk synsvinkel synes mindre begrundet end at studere socialiseringen til politisk centrale roller eller elitepositioner i øvrigt. Rolleperspektivets betydning er i denne forbindelse, at det gøres lettere at rette opmærksomheden mod sådanne roller og mere isoleret studere socialiseringen til disse, således at man i højere grad besvarer spørgsmålet - "hvem socialiserer hvem, til hvad, på hvilken måde og til hvis fordel" - fremfor spørgsmålet - "hvem lærer hvad, fra hvem, under hvilke omstændigheder og med hvilke konsekvenser".

Et kritikpunkt mod forskningen i politisk socialisering er manglen af kontekstbetragtninger - d.v.s., at der ikke tages højde for, at socialiseringen ikke "svæver frit i luften", men netop foregår inden for en større sammenhæng. En del af denne kritik går på at man ignorerer den "omvendte" politologiske problemstilling - nemlig hvorledes makropolitisk begivenheder, den politiske kultur, det politiske system og dets outputs o.s.v. påvirker den politiske socialisering af det enkelte individ. Rolleperspektivets begrænsede sociale determinisme gør det dog klart, at sådanne kontekstbetragtninger må indgå i socialiseringsforskningen som noget helt centralt.

Hertil kommer at rolleapproachen giver en klargørelse af forholdet mellem socialiseringen og den senere adfærd. Den traditionelle opfattelse i politisk socialiserings litteratur har været en antagelse om en meget tæt og entydig forbindelse mellem socialisering og senere adfærd, således at den tidligere socialisering i helt overvejende grad determinerede senere adfærd. Dette er dog i så generel en formulering en uholdbar antagelse. En rolleapproach anlægger her en mere rimelig betragtningsmåde, idet der i højere grad peges på den konkrete situations betydning, og den tidligere socialiserings overvejende betydning tages ikke for givet.

Endnu et omdiskuteret emne er, hvorvidt man skal interessere sig for individets indirekte politiske socialisering - d.v.s. hvorvidt ikke-politisk socialisering kan påvirke den politiske socialisering. Den dominerende tendens har været at opfatte området

politisk socialisering som et skarpt adskilt område og selvstændig sfære. Rolleapproachen gør her i langt højere grad opmærksom på muligheden af, at den ikke-politiske socialisering kan have konsekvenser for den politiske socialisering, idet der antages at være en sammenhæng mellem individets forskellige roller, således at f.eks. socialiseringen til kønsrolle, forælderrolle o.s.v. antages at påvirke socialiseringen til og adfærden i specifikt politiske roller.

Til sidst skal nævnes et punkt, som både knytter sig til de politologiske aspekter af politisk socialisering såvel som til procesbetragtningen. En forudsætning i forskningen har været, at den politologisk mest interessante socialiseringsperiode var barndommen. På dette punkt retter rolleperspektivet dog i lige så høj grad opmærksomheden mod, at den politiske socialisering er en livslang proces, og at i det mindste en betydelig del af socialiseringen først vil forekomme i voksen alder, begrundet i at f.eks. de fleste formelt, institutionaliserede roller først får betydning for individet efter barn- og ungdommen.

Alt i alt kan det således konkluderes, at rolleperspektivet ud fra en politologisk synsvinkel vil have væsentlige fordele i forhold til den nuværende forskning i politisk socialisering.

Rolleperspektivets relevans for procesbetragtningen

Vi kan nu gå over til kort at vurdere rolleapproachens anvendelighed ved studiet af den politiske socialiserings proces. Socialisering betyder i denne forbindelse rolleindlæring, idet rolleadfærd - med forbehold for situationelle faktorer - opfattes som indlært adfærd.¹⁾ Man skulle således forvente, at der fandtes en række studier af rolleindlæringsprocessen. Der er imidlertid kun foretaget et begrænset antal undersøgelser af denne karakter, hvilket bunder i at en rolleapproach særligt retter sig mod studiet af adfærd og kun i anden række mod socialiseringen, for så vidt denne har betydning for individets adfærd. Imidlertid er dette en ulempe i relation til politisk socialiserings studier, idet det vil medføre en tendens til at interessere sig mere for socialiseringsindholdet end selve socialiseringsprocessen. I anden sammenhæng har jeg specielt peget på en social indlærings approach (social-learning approach) som anvendelig ved studiet af politiske socialiseringsprocesser.²⁾ Når således rolleapproachens relevans for procesbetragtningen skal vurderes må det medføre en vurdering af om rolleperspektivet, dels i sig selv har væsentlige bidrag til procesbetragtningen, dels om dette perspektiv kan forenes med en social indlærings approach.

Socialiseringens sigte ud fra en rolleapproach er, at individet skal kunne "spille" sin rolle i overensstemmelse med de forventninger, der rettes mod individet i en given position. Det forventningerne rettes mod er dels adfærdens dels værdierne. For at være i overensstemmelse med sådanne forventninger kræves imidlertid, at individet har kendskab til disse, at det evner at opfylde forventningerne, samt endelig at individet er motiveret for at opfylde disse forventninger.³⁾ Her skal påpeges, at ethvert frugtbart socialiseringsstudie må tage udgangspunkt i en beskrivelse af de forventninger - formelle som uformelle - der rettes mod indehaveren af en bestemt position. I forhold til den eksisterende forskning i politisk socialisering frembyder dette den store fordel, at den tvinger forsk-

1) Biddle & Thomas, 1966, op.cit., p. 345.

2) Se min speciale-opgave "Politisk socialisering - og approaches hertil", Århus 1973, (stencil), specielt kap. 6.

3) O. Brim & S. Wheeler: "Socialization After Childhood", New York 1966, pp. 24-28.

ningen til at tage fat på kontekstproblemet - netop fordi forventningerne er udtryk for forbindelsen til systemet. Studiet af forventningerne kan således lede i retning af socialiseringsprocessens uafhængige variable - d.v.s. mod to hovedgrupper af variable - dels de socio-strukturelle aspekter af individets omgivelser, samt den bredere kulturelle kontekst og dennes makroforudsætninger.

Socialiseringsproduktet kan dog ikke siges at være udtømt ved studiet af socialiseringen af mere eller mindre specifikke roller. Samtidig taler man om, at der skabes et "self", en personlighed, en social identitet o.s.v. Dette er begreber, som er særligt væsentlige for politisk socialisering, idet disse begreber knytter sig til socialiseringens betydning på lang sigt, samt til forklaringen af individuelle afvigelser i socialiseringsprocessen og den senere adfærd. Der kan derfor være grund til at berøre disse begreber yderligere.

Som al indlæring dannes selvet via individets interaktion med sine sociale omgivelser. Selvet kan opfattes som en kognitiv struktur, der udvikles via denne interaktion. Denne kognitive struktur giver individet identitet ud fra et rent kognitivt aspekt, idet social identitet yderligere rummer det affektive aspekt.¹⁾ Selvet definerer således individets placering i en større social sammenhæng - selvet er således knyttet til individets selvperception i relation til en eller anden rolle. Der er tale om et fragmenteret selv forstået i den forstand at selvet knytter sig til individets forskellige roller.²⁾ En sådan opfattelse er særligt anvendelig ved studiet af perceptionsproblemer i forbindelse med studiet af den politiske socialiseringsproces.

En meget parallel tankegang anvendes ved personlighedsbegrebet i en rolletankegang.³⁾ Det grundlæggende synspunkt er her, at personligheden består af indlærte roller eller rollekomponenter. Der er således tale om et personlighedsbegreb, der adskiller sig væsentligt fra et traditionelt freudiansk personlighedsbegreb, idet der er

1) T.R. Sarbin & V.L. Allen: "Role Theory", i G. Lindzey & E. Aronson (eds.): "The Handbook of Social Psychology", Reading 1968, vol. I, pp. 522-524 og 550-556.

2) O. Brim: "Personality Development as Role-Learning", i J. Iscoe & H.W. Stevenson (eds.): "Personality Development", 1960, p. 141.

3) Se Brim & Wheeler, 1966, op.cit., pp. 7-15.

tale om et stærkt fragmenteret personlighedsbegreb, der relaterer sig til individets adfærd og værdier i bestemte roller og ikke til generelt underliggende karaktertræk. Dette betyder imidlertid også at anvendelsen af et personlighedsbegreb i forbindelse med politisk socialisering gøres betydeligt lettere via en rolleapproach.

Som en sidste meget væsentlig fordel ved at anlægge en rolleapproach ved studiet af den politiske socialiseringsproces skal begrebet rollekonflikt behandles, idet der her er tale om et begreb, som sikrer en dynamisk procesbetragtning.

Rollekonflikter kan være af to typer - inter- og intrarollekonflikter.¹⁾ Intrarollekonflikter går på konflikter, som knytter sig til en enkelt rolle - d.v.s., at der rettes uforenelige forventninger til individets adfærd i en sådan rolle fra forskellige gruppers side. Interrollekonflikter derimod opstår som følge af, at individet kan have flere roller - og således at disse roller kan foreskrive indbyrdes uforenelig rolleadfærd. At rollekonflikter bliver væsentlige bunder i flere forhold. For det første vil en lang række variable gøre, at rollekonflikter bliver meget sandsynlige. For det andet er det nødvendigt for individet at løse sådanne konflikter på en måde, der er acceptabel både for individet og omgivelserne. Endelig for det tredje er det klart, at løsningen af sådanne konflikter vil influere på individets rolleadfærd.²⁾ At rollekonflikter ligeledes vil have væsentlig socialiserende effekt skulle således være meget sandsynligt. Tanken bag dette kan illustreres med lærerrollen som eksempel.

Lærerrollen er med hensyn til politisk påvirkning af eleverne en konfliktfyldt rolle - både intra- og interrollekonflikter kan identificeres. M.h.t. intrarollekonflikt kan nævnes de modstridende forventninger i retning af, dels at læreren ikke påvirker eleverne politisk, dels at dette alligevel forventes at ske m.h.t. consensus-værdier, såsom nationalitetsfølelse, humanisme, demokrati o.s.v. Som et eksempel på en interrollekonflikt kan f.eks. nævnes konflikten mellem lærerrollen og borgerrollen. I et politisk system som det danske opstår her en konflikt, idet læreren som lærer ikke forventes at politisere, påvirke partipolitisk samt at holde en "lav politisk profil", eller hvordan man nøjere vil beskrive forventningerne. Om-

1) Sarbin & Allen, 1968, op.cit., p. 540.

2) Ziegenhagen, 1970. op.cit., p. 467.

vendt foreskriver den demokratiske ideologi, at læreren som borger skal være politisk aktiv og engageret, ytre sin politiske opfattelse, deltage i valg, partipolitik o.s.v. Hvordan løses sådanne rollekonflikter?

Ud fra rolleteorien kan fremsættes en lang række hypoteser om, hvorledes disse rollekonflikter kan løses. F.eks. kan lægges mere vægt på det ene eller andet sæt forventninger, således at konflikter løses ved at rangordne forventningerne. Men man kunne også tænke sig, at konflikterne ikke løses direkte men indirekte via, at læreren trækker sig tilbage fra politik - bliver eller forbliver apolitisk. Jeg skal ikke her søge at klargøre løsningsmulighederne yderligere, men blot pege på at den løsning læreren vælger vil have konsekvenser for hans/hendes politiske opfattelse og senere politiske adfærd - vil have socialiserende virkning. M.a.o. udgør løsningen af rollekonflikter en væsentlig dynamisk faktor i den politiske socialisering.

Hermed over til en vurdering af i hvilket omfang det er muligt at anvende rolleperspektivet i forbindelse med en social-indlærings-approach til studiet af den politiske socialiseringsproces, således at man kan tale om at anvende en social-rolle-indlærings-approach.

Fordelen ved at kombinere rolleperspektivet og den sociale indlærings approach ved studiet af politisk socialisering kan generelt begrundes med, at de to approaches er komplementære i den forstand, at rolleperspektivet giver den politologiske styring af forskningen og den sociale-indlærings-approach sikrer tilfredsstillende procesbetragtninger. Den sociale-indlærings-approach støtter rolleapproachen, idet rolleapproachen kun sekundært er rettet mod socialiseringsstudier - d.v.s. ikke repræsenterer en styring af procesbetragtningerne. Omvendt støtter rolleapproachen den sociale-indlærings-approach, idet der hermed sikres den nødvendige politologiske styring af procesbetragtningerne. Rolleapproachens værdi er her, at den fastlægger de relevante politiske roller - afgrænser det relevante socialiseringsindhold. Hertil kommer de fordele, som blev nævnt ovenfor vedr. anvendelsen af et rolleperspektiv ved procesbetragtninger.

Anlæggelsen af en sådan kombineret social-rolle-indlærings-approach må i første omgang medføre en fordybning i indlæringsteoretisk og rolleteoretisk litteratur med henblik på to ting: For det

første at opstille et egentligt begrebsapparat, der repræsenterer en integrering af de to approaches, og som umiddelbart kan anvendes ved studiet af politisk socialisering. For det andet at opstille hypoteser fra denne litteratur til anvendelse på politisk socialisering.

M.h.t. opstillingen af et integreret begrebsapparat betyder dette primært en omformulering af indlæringsteoretiske begreber, således at rolleperspektivet medtages. Uden nærmere argumentation skal jeg kort illustrere sådanne omformuleringer.

Stimulus må ifølge den kombinerede approach opfattes på linie med forventninger, der rettes mod individet i en bestemt position. Ligeledes må respons opfattes som rolleadfærd. Det er i den forbindelse vigtigt at understrege, at der ikke kan opereres med enkelte løsrevne og diskrete forventninger og rolleadfærd, som der vil være en tendens til efter traditionel indlæringsteori. Rolleperspektivet dikterer, at opmærksomheden rettes sig mod komplekse stimuli-situationer og tilsvarende for rolleadfærden. M.h.t. de traditionelle indlæringsprocesser er visse omformuleringer også nødvendige. Generalisation og diskrimination vil nu gå på generalisering af og diskriminering mellem forventninger. Når der er tale om indlæring via forstærkning, må forstærkning i den kombinerede approach opfattes som synonymt med sanktion. Herudover må tages højde for indre-selv-forstærkning, hvilket heller ikke volder problemer, idet rolleapproachens anvendelse af personlighed og motivation kan benyttes i denne forbindelse. Endelig kan kombination ske også for indlæring via observation, d.v.s. for processer som imitation, internalisering o.s.v. I denne forbindelse har begrebet model en væsentlig plads, men dette kan uden videre omformuleres til rollemodel. Heller ikke m.h.t. forskellige subprocesser i "observational learning" skulle der opstå væsentlige omformuleringsproblemer.

Meningen med ovenstående omformuleringer er ikke at opstille et egentlig begrebsapparat i denne sammenhæng, men derimod at vise at selv omformuleringen af de mest centrale begreber ikke volder større problemer eller præges af spidsfindigheder, og at det således må formodes at være muligt at udføre sådanne omformuleringer på en sådan måde, at en social-rolle-indlærings-approach hensigtsmæssigt kan anvendes ved studiet af politisk socialisering.¹⁾

1) For en mere detaljeret diskussion se min speciale-opgave, specielt pp. 229-252.